

Власенко Валерій Павлович,
*доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРАВОВІ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ У НОРМОПРОЕКТУВАННІ

Актуальними питаннями державопротворення є вдосконалення правових та організаційних форм здійснення державної правової політики, підвищення їх ефективності, надійності, чіткості функціонування. Це стосується перш за все правотворчості, правового регулювання, правозастосовної, правоохоронної діяльності тощо. Тобто складових елементів національної правової системи [1].

Сучасна динаміка суспільних відносин та їх соціальна значущість зумовлюють потребу системного аналізу правових засобів правового регулювання, серед яких важливе місце посідають нормативно-правові акти. Саме від їх якості залежить рівень правопорядку в суспільстві, гарантування правового статусу особи тощо.

У цілому системна побудова нормативно-правового матеріалу значною мірою досягається через використання таких елементів нормотворчої техніки, як правила та засоби системного викладення змісту нормативно-правових актів, засоби позначення системних зв'язків між нормативно-правовими актами в цілому та окремими нормативно-правовими приписами [2].

Очевидно, що якість нормативно-правових актів залежить від техніко-правових засобів, способів, прийомів та методів, за допомогою яких вони створюються. Система зазначених елементів є нормопроектувальною технікою підготовки проектів актів, що забезпечує максимально повну і точну відповідність форми нормативних положень їх змісту, простоту викладу та доступність для розуміння, вичерпне охоплення питань, що належать до предмета правового регулювання актів [3].

Об'єктом зазначеної техніки є текст юридичного документа, при розробці якого обов'язковими є так звані принципи, дії і прийоми, що склалися в ході правотворчої діяльності. Вони можуть бути закріплені в спеціальних нормативних актах, але можуть діяти і на підставі звичаїв, що склалися [4]. Наприклад, під час підготовки тексту проекту нормативно-правового акта слід дотримуватися таких принципів: логічна послідовність, належна ясність викладу, точність опису, свобода від суперечностей, лаконічність, правильність компонування проекту акта, нормативність мовних засобів

офіційно-ділового стилю [3]. Підготовка проектів нормативно-правових актів є ключовим етапом нормотворчої діяльності, яка є творчим осмисленням людського буття та визначенням і формулюванням шляхом інтелектуального пошуку відповідних вимог, правил, настанов щодо регулювання суспільних відносин, що мають суттєве значення для стабільного існування та функціонування державно організованого соціуму [5].

Серед зазначених елементів нормопроектувальної техніки одним із її прийомів виокремлюють правові застереження. На думку І.Д. Шутака, вони є соціально зумовленою умовою (заявою, положенням), що має спеціальну нормативно-лексичну форму, що частково змінює зміст або обсяг дії норми права, створює новий правовий режим, виступає формою узгодження інтересів і спричиняє певні юридичні наслідки [6, с. 20].

Така дефініція поняття правових застережень відображає складність і динамічність правового регулювання суспільних відносин. Правові застереження виступають орієнтиром правомірної поведінки, допомагають суб'єктам права у виборі найбільш прийняттого варіанта поведінки, а для законодавця є прийомом конструювання правових норм [7].

Застереження тлумачиться як мовленнєва побудова, яка адресується співрозмовникові й використовується мовцем у ситуації усвідомлення ним необхідності перешкодити певному перебігу подій на користь здебільшого адресата через свій волевияв щодо виконання чи невиконання співрозмовником певної дії (дій), яка може мати для нього негативні наслідки [8, с. 6].

Тобто застереження становить тип мовних зворотів (конструкцій), який характеризується одночасною їх реалізацією, де повідомляється про очікування від дій (бездіяльності) та спонування адресата до певної поведінки.

Серед мовних конструкцій найважливішими є ті, які свідчать про «відкритість» нормативного правового припису для його подальшої конкретизації, деталізації, встановлення виключень з нього або про те, що цей припис власне і є виключенням тощо [9].

Правове застереження у вітчизняному законодавстві частково змінює зміст, обсяг дії норми права, виступає формою узгодження інтересів суб'єктів права, спричиняє певні юридичні наслідки, дозволяє застосовувати приписи загальної норми до обставин конкретних випадків, забезпечує точність та передбачуваність норм права [10].

Правові застереження можуть бути також проаналізовані як: форма узгодження суперечливих інтересів; засіб забезпечення прав і свобод громадян, компетенції державних організацій; метод орієнтації для вибору юридично значущої поведінки; прийом забезпечення максимальної точності вираження думки законодавця; метод досягнення компромісу серед зацікавлених сторін; спосіб оптимізації правового регулювання; форма вираження і визначення меж дискретних повноважень [7, с. 168].

Найчастіше, застосовуючи прийом правових застережень, законодавець формулює нормативні положення, що визначають виключні повноваження органів публічної влади та посадових осіб. Наприклад, у трудовому

законодавстві України, на думку С.В. Вишновецької, використані наступні види правових застережень, зокрема: якісні застереження, кількісні застереження, позитивні застереження, негативні (заперечні) застереження, часові правові застереження, колізійні правові застереження, застереження принципи та ін. За допомогою цих застережень вибудовується логіка нормативного матеріалу галузі права, вони сприяють визначеності правового регулювання [11].

У міжнародному праві прийом правових застережень застосовується до міжнародних договорів. Зокрема, застереження-заяви, застереження-виправлення, застереження-умови, застереження-відсилання, застереження-уточнення, застереження-обмеження.

До зазначених правових застережень можна визначити загальні вимоги, дотримання яких забезпечить належну якість нормативно-правових актів. Зокрема, застереження вважається правовим за умови, що воно: є обґрунтованим та допустимим з точки зору сутності та призначення правової держави; відповідає концепції проекту нормативно-правового акта; є точним та зрозумілим; сформульоване лаконічно, логічно та без суперечностей; застосовується лише в тих межах, які передбачені змістом норми права.

Враховуючи зазначене вище, вважаємо за доцільне визначити ознаки правових застережень у національному законодавстві, а саме: відповідають визнаній у суспільстві мірі справедливості, рівності, свободи, а також концепції проекту нормативно-правового акта; обумовлюються соціальним призначенням права; забезпечують точність та передбачуваність норм права; конкретизують зміст, обсяг дії норми права у часі, в просторі та за колом осіб; виступають формою узгодження інтересів суб'єктів права; спричиняють юридичні наслідки.

Таким чином, правові застереження у нормах права є прийомом нормопроєктувальної техніки, що мають форму мовних конструкцій, обумовлюються соціальним призначенням права, а також визначаються як обмеження або умови, характер яких залежить від мети норми права, що уточнюють обсяг її дії, забезпечують точність та передбачуваність норм, спричиняють юридичні наслідки.

Список використаних джерел

1. Железняк Н. В. Нормотворча діяльність як форма реалізації державної правової політики: теоретичні та практичні проблеми. *Наукові записки*. 2004. Т. 26. С. 29–37.
2. Биля-Сабадаш І. О. Нормотворча техніка як інструмент забезпечення системності законодавства. *Форум права*. 2010. № 1. С. 24–33.
3. Про затвердження Правил підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 № 870. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2005-%D0%BF#Text>
4. Сезонова І. К., Глазько С. М. Юридична техніка як засіб забезпечення стабільності нормотворчої діяльності. *Право і Безпека*. 2002. № 2. С. 112–115.

5. Чернолуцький Р. В. Нормопроектувальна діяльність як простір прояву кодів і символів політико-правового змісту. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право.* 2012. Вип. 2. С. 65–76.

6. Юридична техніка: теорія правових застережень : навч. посіб. / І. Д. Шутак. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 260 с.

7. Шутак І. Д. Юридична техніка : курс лекцій. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Дрогобич : Коло. 2015. 228 с.

8. Васильєва Г. О. Превентив у структурі українського розмовного дискурсу: комунікативна модель і засоби вираження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. Наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2010. 21 с.

9. Биля-Сабадаш І. О. Нормотворча техніка як інструмент забезпечення системності законодавства. *Форум права.* 2010. № 1. С. 24–33.

10. Юхимюк О. М. Значення правових застережень в реалізації норм права. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса, 2017. С. 112–114.

11. Вишневецька С. В. Юридична техніка як складова методології науки трудового права. *Актуальні проблеми держави і права.* 2011. Вип. 57. С. 144–151.

Волохов Олексій Сергійович,
докторант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук

ПОГЛЯДИ АКАДЕМІКА В.В. КОПЕЙЧИКОВА ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

Більшість теоретиків права вважають, що норма права є ефективною, якщо сформовані законодавцем цілі правового регулювання було повністю реалізовано. Академік В.В. Копейчиков також вважав, що ефективність права це певна міра результативності правового регулювання, яка знаходить свій прояв у співвідношенні між цілями, що стояли перед правовими нормами та фактичними результатами їх дії [1, с. 222]. Водночас досить складно визначити ефективність норм права лише співвідношенням цілей до результату. Адже ефективність закону досягається при реалізації всіх цілей і